

Egy hasznos kézikönyvről

Gyakorló íróknak nem tanácsos túlságosan gyakran újraolvasnia Krúdy Gyula műveit, mert ez a valóban lenyűgöző próza óhatatlanul hasonlítja magához az óvatlan író stílusát, de legalábbis félreismerhetetlen jegyeket hagy rajta; hatása tagadhatatlanul óriási, csaknem ötven esztendővel a szerző halála után is. Mindazonáltal: igazán érdembeli, mert intenzív teljességre törekvő, immanensen megragadó és kifejtő esszét eddigelé inkább csak pár excellence-irok irtak Krúdyról, leszámítva egy-két valóban európai rangú irodalomtörténészt, esszétét.

A Krúdy-művek hangulatának nagy hatása volt Kozma Dezsőre, a *Krúdy Gyula postakocsiján* című kismonográfia* szerzőjére is. Olyakkora, hogy igen gyakran a művek hangulatába „esik”, s értekezés közben Krúdy szellemét vélvén idézni, krúdysan kezd szövegezni, amint ez talán egyértelműen ki fog derülni a továbbiakban.

A kismonográfia lényegében hat részből (plusz a képanyagból) áll: az első részt („En íróknak készültem: semmi másnak”) életrajzi összefoglalónak szánja; a könyv eme legegyszerűbb fejezetét négy dolgozat követi, amelyekben gyakorta tetten érhető a motívumismérlés (hiszen ismétlés a tudás anyja!); végül is a négy dolgozatot ez vonja valamiféle egységbe, továbbá a kiválasztott idézet-címek („Valami olyan időt mutattak az órák, amilyen talán soha sincs”, „Vannak dalok, amelyeket sohasem énekelnek végig”, „Alkonyodott, mint a fáradt szív”, „Az élet álom”) stílus és hangulatot meghatározó szerepe. (Ha gonoszkodni akarnánk, akkor még hozzátehetnők: és a rengeteg Krúdy-idézet, amelyek — mint alább látni fogjuk — gyakran elvesztik illusztratív szerepüket-jellegüket, s irásfajta funkciót hódítanak el.)

„Szegényes, elvont lenne eszmefuttatásunk (mint általában mindenféle Krúdy-méltatás), ha megelegednénk az ilyen szövegek pusztá értelmmezésével. Ezért ragadunk ki ismét egy részletet az író hatalmas lírai monológjaiból, egymásba kapcsolódó érzéstömbjeinek egyikéből.” (Az én kiemeléseim: M. A.) S aztán a „szegényes”, (mert?!) „elvont”, „puszta értelmezés” helyett következik az idézet. Talán ezek után nem is szükséges bővebben szólnunk a monográfia-író Kozma módszeréről, hisz azt egyáltalán nem rejti véka alá, már a 118. lapon bevallja. Nem unatja olvasóját szövegelemzéssel, nem keresi az irodalmi szöveg rejtett összefüggéseit, a novellává szervező erővonalakat, hanem kiragad egy idézetet az „egymáshoz kapcsolódó érzéstömbök” egyikéből, s arra számít, amire bizony alapozhat is; hogy a szöveg tökéletesen jótáll önmagáért. Rendben, mondhatná a szegényesebb, elvontabb elemzésre vágyó, sivár lelkű recenziens. hát akkor: kismonográfia helyett olvassunk Krúdyt. De nem lenne teljesen igaz, ugyanis Kozma Dezső mindezek ellenére derék filológus és irodalomtörténész abból a

szempontból, hogy kimerítő, gondnal összerendezett, rendszerezett könyvészeti anyagot állít az olvasó rendelkezésére, ízését dicséri a többször idézett Krúdy-szakértők névsora, vagy a megállapításai-ban fölsejlik, immar elfogadott vélekedések és vélemények tömkelege. Aki e kismonográfia alapján belemélyed a meglehetősen nagy Krúdy-szakirodalomba, valogatott ismereteket, hatalmas (és többnyire időt álló) irodalomtörténeti anyagot mondhat a magáénak, amelyhez adalékul szolgálhatnak Kozma Dezső ritka megnyilatkozásai is: megtudjuk tőle például, hogy „nemcsak az idősíkok, a különböző múltak váltják egymást, hanem a szemlélődő alanyok is. Az utazás tapasztalatai hol Szinbád, hol pedig az író tudatszintjén jelentkeznek, máskor a két perspektíva összefonódásában.” (46. l.); vagy: „A Krúdy-novella egyik elsődleges és igen nagy szerepet magára vállaló stilisztikai eszköze: a hasonlat.” (A szerző kiemelése, 48. l.); és: „A környezetnek ez az aprólékos és pontos rögzítése, az alakok zsánerszerű megragadása szép példája az ékítményektől mentes, letisztult írói nyelvezetnek, a vizuális elemeket nagyobb szerephez juttató, a szemléletiséget és a hangulatiságot egyesítő prózastílusnak.

Az új regénytípus másfajta líraiságának.” (143. l.)

Az első megállapítás a nyilvánvalóság jegyében kelt, köztudott kitétel, Krúdyt olvasván az is újráfelfedezheti, aki soha egy esszét sem olvasott róla, nemhogy kismonográfiát. A harmadik pedig éppúgy állhat az új, mint a régi regénytípusra. Sebaj: ha nem nyert, legalább nem is veszített semmit az olvasó ezeken a megállapításokon, lettenek légyen eredeti Kozma Dezső-tételek vagy bárkié a Krúdykutatók közül. Azon kívül pedig valóban fölmondandó lecke, s már annyiban is fölöttebb hasznos.

Szólnunk kell viszont egy másik jelenségről, amely meglehetősen szorosan kapcsolódik kiinduló idézetünkbló eredő észrevételeinkhez, de az eddigi elismerő szavak helyett most kifogásainkat is meg kell ejtenünk: Kozma Dezső a dicséretesen sok, illusztratív funkcióját „értelmező”, „elemző” funkcióra fölcserélő idézet mellett, elvetve a „puszta értelmezés” bűnös módszerét, igen gyakran — a „tőle — ti. Krúdytól — kölcsönözve a szavakat” fordulattal bevezetve, vagy még be sem vezetve) él a... (hm, hogy is nevezhetnők?) „szabad indirekt stílussal”; egy pontosító paradoxonnal szólva: „a szabad indirekt (meg)idézéssel”, azaz úgy mesél el egy-egy novellahelyzetet, hangulatot (s minden idézőjel nélkül), mint ha ő maga volna Krúdy Gyula, személyesen. Minősítés helyett — hogy magunk is a kismonográfia-író bűnébe esünk (s ne illusztráló szándékkal idézzünk!) — álljon itt a módszerre előléptetett műfogság egyik-másik, találmára kiragadott példája: „Hadd kérdezzük meg mi is: mit szeretett Szinbád. [...] ... elmerengeni egy-egy pókhálón és rózsakoszorús ráják közé szorított fényképeken; szere-

tett szomorú szemü varrólányok fölé hajolni, kopottas postakocsin dőcögni, elmélázni csendes patakok partján [...] rozsdás sirkerítéseknek tamaszkodni, álmos délutánokon andalogni;” stb. Es: „Paula arcának színe olyan volt, mint az emlékkönyvbe préselt virág...”; vagy: „1916 nyarán olyan szomorú férfihez hasonlítja magát Krúdy, aki elhagyott kertben tavaszi reggelen rózsát tart az ujjai között, és minden öröme már csupán a virág üde illata.” A könyv nagy része a „hangulatelemzésnek” ezt a meglehetősen kényelmes módját mutatja, s ez az a „módszer”, amely a négy dolgozatot kismonográfiává vonja össze; tehát rendszerteremtő ereje vitathatatlan, csak hogy ebből sokat nem nyer az olvasó, hisz mindez „Krúdy-utánlövés”, találat nélkül. Kozma Dezsőnek még egy kismonográfia viszonylatában sem kellene félnie a fogalmi pontosság „szegényes” „elvontságától”, a modern (vagy kevésbé modern) irodalomtudomány és esztétika vívmányainak fölhasználásától, amit még nyomokban sem fedezünk föl a könyvben. Ha jól emlékezünk, ezt a módszert, s nagyjából éppen így Pintér Jenő alkalmazta; s amint azt József Attila is kimutatta róla írott kritikájában: vajmi kevés meggyőző erővel. Továbbá: ha Kozma Dezsőnek volt olyan „szerecsétlensége” olvasni egyikét-másikat: a hirhedt Vaculik-füzetekben is föllelhetjük mindezt, immár teljesen szélsőséges formában.

Mégis hasznos ez a kézikönyv, mert fölhívja figyelmünket a benne jelzesszerűen fölbukkanó szakirodalomra. Impozáns jegyzetanyaga fölöttebb hasznos, csak elvéve bukkanunk olyan tetszelgésekre, mint az ehhez a kurta megállapításhoz fűzött jegyzet: „A Boldogult úrfikoromban a magyar regényírás legjavához tartozik.”¹⁹ Ennyi a megállapítás; és a jegyzet: „¹⁸ Bori Imre a Krúdy-hősök „varázshegy”-ének nevezi. Bori Imre: *Krúdy Gyula*, Ujvidék, 1978. 228.” Hát ez vagy sok, vagy kevés, de mindenképpen arányvesztésre utal.

E recenzió keretében nem „érhetünk ki” a Krúdy-életmű elemzésére, annál is kevésbé, mert Kozma Dezső sem kísérelte meg ezt oly kényeztető-gyakran kismonográfiájában, inkább — mindent összevetve — idézzük a könyv írójának zárorosokba foglalt óhaját: „Mostani áttekintésünk elsődleges célja: pályaképet rajzolni a magyar irodalom egyik klasszikusáról, segítségére lenni mindazoknak, akik jegyet szeretnének váltani Krúdy Gyula postakocsijára.”

Az óhaj első része — pályakép-rajzolás — csaknem hiánytalanul sikerült Kozmának; a második annyiban, amennyiben irányt mutat a Krúdyval való ismerkedéshez lelkiismeretes vélemény-össze-gyűjtések révén, ami mögött szemérmesen lapít a kismonográfia-író. A könyv így magában, az „ismerkedés folytatása” nélkül elegendő egy jegyre, mely ugyan nem pontosan „Krúdy Gyula postakocsijára” szól (ha ezt az életmű entitás voltának metaforájaként fogjuk föl). Elegendő, mondjuk, egy 8-as érdemjegyre valamelyik igényesebb irodalomtanárnál.

* Dacia Könyvkiadó, Kolozsvár, 1981.